

Balázs Géza

Gyermeknyelv – gyermeksjtó – gyermekirodalom

A gyermek és felnőtt nyelvhasználat viszonyát most főként a „klasszikus” gyermekkorban, az óvodáskorban, az iskoláskor kezdetén vizsgálom. Természetesen csak néhány fontos, a társadalmi-asulás (szocializáció), nevelődés-nevelés során fölvetendő szempontot vetek föl. Írásomban végig a *gyermek* szót használom. Elsősorban azért, mert nekem jobban tetszik. Másodsorban azért, mert a gyermek a régibb szó a magyar nyelvben (1350 körüli időszakból adatoltuk először). A *gyerek* későbbi változat. De leginkább azért, mert van egy olyan hangtani alapelvünk, hogy amely szavunk alakilag hosszabb, abban – rendszerint – több érzelem van. A gyerek szóhoz képest a gyermek szóban több az érzelem. Ahogy a leányban is a lányhoz képest. A gyermek szót talán nem is lehet érzelem nélkül mondani. De elfogadom azt is, hogy a gyerek szót is lehet nagyon sok érzellemmel mondani.

Gügyögés, sívítás

A szociálpszichológusok hangoztatják, hogy a gyermek a társadalomba való belépésének a folyamata már a megszületést megelőzően megindul. Kodály Zoltán erre alapozva mondta, hogy a zenei anyanyelv tanulása már a megszületés előtt kilenc hónappal elkezdődik. A példát folytatva állíthatjuk, hogy a nyelvi nevelésnek is lehetnek a születést megelőző időszakra visszanyúló hatásai.

Ha elfogadjuk azt az ökolingvisztikai tételt, hogy a környezet és a nyelvhasználat között kapcsolat van, akkor az anya teste által közvetített környezeti, társadalmi stb. hatások a születendő gyermek idegrendszeri-fizikai állapotát, s rajta keresztül nyelvtanulását, későbbi kommunikációs képességeinek kibontakozását is befolyásolják.

A gyermeknyelv kutatása mind a nyelvészek, mind pedig a pszichológusok számára igen kedvelt kutatási terület. Részben azért, mert saját gyermeke nyelvi fejlődésére mindenki roppant módon kíváncsi, s a gyermek soha nem hallott mondataira a szülő mindig igyekszik tudományos vagy metafizikus választ keresni, részben azért, mert a gyermeknyelv valóban egyfajta „kulcs” az emberi nyelv természetének, kialakulásának a megértéséhez.

A gyermek anyanyelvi tanulásával kapcsolatban többféle tévhit él a felnőttekben. Az egyik az, hogy a felnőttek egy általuk tévesen „gyermeknyelvnek” vélt nyelven szólnak a gyermekekhez. Ezt a hamis, gyermekekhez szóló nyelvet jól ismerjük: erőltetett hangzás (gügyögés, sívítás), primitív szókincs, alacsony fokú szerkesztettség. A felnőttek kedveskedésnek, szeretetnek vélik ezt a gügyögést, holott a kedveskedést, a szeretetet normális hangzással, szavakkal és nyelvtannal is ki lehet fejezni. A szeretet minden hangba, szóba, nyelvtani szerkezetbe belevihető. Az ilyen gyermekekhez szóló „primitívizált” nyelv nem fejleszti kellően a gyermek beszédét, s különösen három-, négyéves kortól visszaveti a nyilvános, társadalmi beszédmód kialakulását, komoly nyelvi akadályt jelentve az iskolába készülő gyermeknek.

A gügyögő beszédnek megfelelően van „gügyögő írás” is. A gyermekköltészetnek, gyermekirodalomnak a nagyon gyakori, dilettáns válfaját értjük rajta. A jó gyermekíró nem attól jó, hogy „egyszerűen” ír, hanem attól, hogy virtuóz: úgy tud írni, hogy azt a gyerekek is megértik, játszva belemászik a fülükbe. Nem hiszem, hogy az effajta kínrímek, illetve kissé mesterkéltségek sorok ennek megfelelnek: „A kis evet / ma nem evett... / Fa odvából / a kis evet / szomorúan / kinézeget. / Alig várja / hogy a tájra / rákacsintson / a tavaszi / Nap sugára.”

A gyermek anyanyelvtanulásával kapcsolatban a másik tévhit az, hogy a gyermekhez nem kell beszélni, mert úgysem érti. Nagyfokú szülői értetlenséget tükröznek az ilyesfajta vélekedések. Hiszen a gyermek a felnőtt beszédben elhangzó minták alapján, az „embergyerekekben” már meglévő „beszédtanuló program” segítségével tanulja meg a nyelvet. Nem pusztán utánzással (hiszen akkor ugyanazt mondaná, mint a szülei), hanem a hangzó nyelvből „eltanult” példák, minták alapján. Ez teszi lehetővé a szülők által készített „anyanyelvi naplók” megszületését.

Anyanyelvi napló

Az „anyanyelvi naplók” mutatják meg valójában a gyermek nyelvi kreativitását. Vegyünk sorra néhány sajátos gyermeknyelvi jelenséget!

Igen ősi, a nyelvkeletkezésben is föltehetőleg nagy szerepet játszó nyelvi lehetőség az ismétlés. Ennek gyermeknyelvi formája a szótagkettőzés, szóképzés (ikerszavasítás). Pl. dudú (autó), koko (csoki, motor), nana, nanna (nagyamama), bebebe (tejbegríz).

Ugyancsak a nyelvkeletkezéshez vezetnek bennünket vissza a hangutánzó szavak. A magyar nyelv egyébként is bővelkedik hangutánzó szavakban, a gyermeknyelv azonban mindig. Pl. sziszi (kígyó), bipbipbip (távírányító), vuvu (kutya), ninó(autó) (mentő-, rendőr-, tűzoltóautó), szí (szóda), pszí (spré, dezodor).

A gyermek a nyelvfejlődés folyamatában lépésről lépésre sajátítja el az artikulációs lehetőségeket. Nyilvánvalóan a nagyon könnyen kiejthető hangoktól jut el a nagyobb izommunkát igénylő hangokig. Mivel ez a tanulási folyamat kapcsolatban a növekedéssel, az izmok megerősödésével, a korai időszakban a nehezebben kiejthető hangokat, hangkapcsolatokat egyszerűsíti, könnyebb artikulációval ejti ki. Pl. cucor (cukor), főbelék (főzelék), tettő (kettő), büzli (műzli), pappan (szappan). Ugyanez az oka a hangkihagyásnak, csonkításnak. Pl. aa (anya), inye (dinnye), kumpi (krumpli), Maacka (Malacka), pucsi (pulcsi), szemüves (szemüveges), szee (szeretlek).

Minden nyelvi folyamatnak, törvényszerűségnek megvan az ellentettje is. A hangkihagyás ellentéte: a hangbetoldás. Ám érdekes módon ennek is a kiejtés megkönnyítésében van szerepe. Pl. kamilon (kamion), kinfli (kifli), sötörucc (strucc). Ez utóbbi példa szellemesen rávilágít a magyarban még ma is körülményes szó eleji mássalhangzó-torlódás elkerülésére. A 19. század végéig nyelvünk föloldotta a szó eleji mássalhangzó-torlódást. Azóta ez nem következetes, sőt már három és négy mássalhangzó is elképzelhető egymás után (az említett strucc, vagy sztráda; illetve példa a négy mássalhangzó egymás mellé kerülésére: Budapest Sportaréna).

A gyermeknyelvben is megfigyelhető a nyelvtörténetben sok új szó születését elősegítő hangátvetés (hangcsere). Pl. kucor (cukor), bakát (kabát), pafon (plafon).

Sőt, az említett hangalakváltozatok együttesen is jelentkezhetnek, mutatva az egyéni nyelvi kreativitást, vagyis az anyanyelv újraalkotását. Pl. pörömkölt (körömpörkölt), popogáj (papagáj), szemüge (szemüveg), Vitacécín (C-vitamin).

A gyermeknyelv egyik feltűnő jellegzetessége a szóhatár-eltoldódás. Talán ez a jelenség mutatja legnyilvánvalóbban, hogy a gyermek nem könyvből és szavanként tanulja az anyanyelvet. A nevelő nem különül el, az egyik szó átmegegy a másikba. Pl. ebra (zebra), zőregapád (az öregapád), de a legjobb irodalmi példa Vámos Miklós könyvcíme: *Zenga zének* (eredetileg: Zeng az ének).

A legérdekesebbek talán a gyermekek egyéni szavai. Ezeket nem szüleiktől tanulják, hanem a hallott minták alapján alkotnak csak saját maguk, illetve a család számára értelmezhető szavakat. Példaként itt most mindenki idézheti „családi anekdotáit” saját maga, gyermeke sajátos szavairól. Én egy gyűjtésből idézek, s mindenki elmélkedhet azon, hogy vajon miből is „vonódtak el” a következő szavak: togánom (köszönöm), luplu (fürdés), niki (csokikrém), dudovevec (innék), pakó (kupak), csó (olvassál). A szavak etimológiájának megfejtéséhez sokszor fontos az adott család, környezet ismerete. Egyébként még a nyelvész sem boldogul el.

A gyermek valódi, bátor, harcos nyelvújító! A hangtani és szóképzettani jelenségeken túl igen sajátos nyelvtani jelenségeket is találhatunk a gyermeknyelvben. A leginkább észrevehető a kicsinyítő képzők túlzott hatása (ez nyilvánvalóan a szülőknek a gyermekekhez való kommunikációjából ered). Pl. mamaci, babaovi (bölcsőde), hálóka (pizsama). A gyermek érzékeli a képzés lehetőségét, de azt még nem, hogy a magyar nyelvet előtte beszélők nem használták ki minden lehetőséget. Honnan is tudná? Nem tud utánanézni a szótárban vagy a világhálón. Ezért aztán elkezd gyártani a képzett szavakat. Pl. fogasorvos (fogorvos), kémpettyú (krémtúró), ormányzó (elefánt), énekész (énekes), savság (savanyúság), zenézík (zenét szerez), megszülikéz (megszül), nézdigöl (nézelődik),

megbibisedik (kisebesedik), nyihaházik (lovagol). Mint a nyelvtörténetben oly sokszor, a gyermeknyelvben is felbukkan a keveredés: amikor hasonló hangalakú és jelentésű nyelvi elemek vegyülnek. Pl. karimpács (kalapács + krampács), tyúklós (tyúk + kotlós), függönyleges (függőleges + függöny).

A gyermeknyelvfejlődés és a valódi nyelvtörténet későbbi fázisában bukkannak föl a szóösszetételek. Pl. nyakonfüggő (nyaklanc), alagútbácsi (kalauz bácsi), ibolyahimlő (rózsahimlő), madárgarázs (kalitka).

Bármelyik 19. századi nyelvújító megirigyelné a gyermek kreatív nyelvi tevékenységét! A gyermekben rejte ott van az ortológus, és szüntelenül kibújik belőle a forradalmár neológus!

A gyermek kommunikációs nevelése

Visszatérve kiinduló gondolatunkhoz: a gyermeknek a teljes nyelvi repertoárra szüksége van. „Normális” felnőtt családi beszédre, az anya és az apa által a saját, illetve a gyermekkel kapcsolatos cselekvések beszédrel kísérésére, folyamatos, a gyermekhez szóló beszédre. Ha ez nincs, akkor a gyermek a mindenütt szóló televízióból tanul meg beszélni...

A gyermekhez szóló beszéd legfőbb sajátosságait sok ezer éve ugyanazok a nyelvi szövegtípusok (folklórműfajok) őrzik. Ezek közül az egyik legfontosabb: a mese. A mesét most tekintjük csak egy kitalált vagy igaz történet elmesélésének.

A mese mellett a gyermek nyelvi fejlődésében a legnagyobb szerep a szóbeli gyermekfolklórnak jut. Ennek alapszövegei minden szülőben „kódolva” vannak. Ez azt jelenti, hogy „parancsra” aligha tud valaki sokféle gyermekmondókát elmondani, ám, ha gyermeke születik, a program „előhívódik”. Olyannyira, hogy a szülő a régi szövegeket újakkal egészíti ki, s úgy adja tovább.

Ha megkérdeznék a szülőket, hogy hányféle szöveget mondanak az anyanyelvet tanuló gyermeküknek, egészen biztosan nem tudnák megmondani, s kevés számú műfajra gondolnának. Mese, mondás, dal, mondóka? Pedig egészen biztosan ők is sokkal többet tudnak. Így működik a nyelv! Anyanyelvi tudásunk nem használt elemei elraktározódnak – legalábbis a gyermekkori szövegek használatának elmúltával, úgy hatéves kortól húsz-harminc évre, akkor azután gyermekünk megszületésekor búvópatakként felbukkannak, majd ismét háttérbe szorulnak, s a nagyszülők nyelvi repertoárjában kapnak főszerepet ismét.

Mondóka, bölcsődal

A gyermeknyelvi folklór legjellemzőbb szövegtípusa a mondóka, amely megszámlálhatatlanul sok további apróbb altípusra oszlik. A gyermekmondóka talán az egyik legősibb folklór- és nyelvi műfajunk, mégis a 20. század közepéig alig érdeklődtek iránta. Az azóta eltelt időszakban azonban számos alapos népköltési gyűjtés készült. Ezek közül is számomra az egyik legteljesebb, a *Bihari gyermekmondókák*. A nagyváradi *Fáklya* című újság 1976-ban tette közzé Pályázat gyermekmondókák gyűjtésére című felhívását, amelynek eredményeként (a romániai) Bihar megyéből 34 településről majdnem 7000 gyermekmondóka érkezett. Ezután még személyes gyűjtőmunka is indult, amelynek az eredménye újabb csaknem 3000 szöveg. Ebből a majdnem 10 000 szövegből készült az 5765 mondókát tartalmazó, pontosan elrendezett válogatás. Most csak a 16 nagy típust sorolom föl: dajkarímek, időszámítás, időjárás, állatvilág, növényvilág, hangutánzók, gyermekkonyha, számolósdi, nyelvgyakorló-nyelvtörő, varázsmondóka, mesemondóka, csúfolók, beugratók, cívódók, játékmondókák, kiolvasók-kiszámolók. A magyar nyelv szinte minden múlt- és jelenbeli történése, folyamata, a nyelvtan minden területére lehet példákat hozni ebből a páratlanul gazdag gyűjteményből. Léteznek archaikus, már nem értett, csak mormogott szövegek, más nyelveket utánzó „értelmetlen” szövegek, bravúros nyelvtörők (amelyek segítenek a hangok megtanulásában, a beszédhibák kiküszöbölésében), kigyújthatók a kicsinyítés lehetőségei, de talán a legfontosabb: a baba, a gyermek fejlődésének, a mozgások, a beszéd, a társas viselkedés, a játék stb. elsajátításának minden mozzanatára találunk mondókát (életreceptet).

Aligha tudatosul bennünk, hogy ezek a „receptek” ott vannak mindannyiunkban, s hogy – bár a szüleinktől, nevelőinktől tanultuk – egyesek múltja talán a honfoglalás előtti időszakba, talán valamilyen közös európai folklórvilágba vezet vissza bennünket.

Katona Imre legalábbis ilyenféle következtetésre jutott a csaknem minden (talán minden!) népnél meglévő alapvető műfaj, a bölcsődal elemzésekor. Elaltatásakor gyakorlatilag mindenütt énekelnek a gyermeknek. Altatás nélküli bölcsődal nem ismeretes. A bölcsődal az elaltatás mellett szolgálja

a gyermek nevelését (zenei és nyelvi nevelését) is. A dal segítségével bemutatják neki a közvetlen környezetét, kijelölik ebben a helyét. A bölcsődalok a népdaloknál régiesebbek, de folytonos megújulásra is alkalmasak. Nemzeti-nyelvi sajátosságaik vannak, de sokkal inkább nemzetközies. Szépen példázzák, hogy azonos élethelyzetekben (a gyermek megnyugtatása, elaltatása) mekkora hasonlóságok alakulhatnak ki a különböző kultúrák között. A folklorista összefoglalása így hangzik: „A bölcsődalok voltaképpen lírai előformák, a költészet kezdetei, az ösztönös-tudatos (lírai) ráhatás anyai eszközei, az egymást váltó nemzedékek megszakítatlan folyamatosságának, a hagyomány fennmaradásának bizonyítékai. A nagy és kis társadalom, otthon és külvilág, jelen és jövő kapcsolatának költői ábrázolásai, melyek azonban túl is mutatnak magán a költészetben.”

Kitekintés az óvodai, iskolai anyanyelvi nevelésre

Mire kell figyelni az iskolás korú gyermekek nyelvi, anyanyelvi képzésénél? Mind a szülőnek, mind a pedagógusnak, s nem csak a magyartanárnak vannak feladatai.

A szülő és esetleg óvónő veheti észre legelőször, ha a gyermeknek beszédhibája van. A gyermek beszédének figyelése úgyis minden szülő számára kedves foglalatosság, figyeljünk tehát arra is, hogy milyen a hangképzés. Az erős, kirívó beszédhibákat bármelyik szülő fölismerheti: ilyen az r hangok rossz képzése, a selypítés-pöszeség, vagyis főként az s, sz, c, z hangok kellemetlen mellézkö-reje; s ilyen a gyakori beszédelakadás, a dadogás, vagy ennek ellentéte, a túlzott hadarás is.

Hogy ezek közül melyik a logopédiai, azaz a beszédtanárra vonatkozó eset, nem a mi dolgunk eldönteni. Ha fölvetődik valamilyen beszédhiba gyanúja, kérjük az óvoda vagy az iskola segítségét – segíteni fognak általában maguktól is. Csak megnyugtatásul teszem hozzá, hogy Magyarországon fejlett logopédiai, beszédtanári hálózat van, elérhető, mindenki számára igénybe vehető. És még valamit: a beszédhibák túlnyomó része a 18–20. életévig bezárólag nagyon eredményesen javítható. Nem azt mondtam, hogy gyógyítható, mert nem szeretném azt sugallni, hogy a beszédhiba egyértelműen orvosi eset lenne. Sokkal inkább pedagógiai. S erre is igaz: minél korábban kezdik a beszédjavító gyakorlatokat, annál gyorsabb és sikeresebb az eredmény.

Harminc éve, amikor általános iskolás voltam, még semmit sem hallottunk a diszlexiáról és a diszgráfiáról, az olvasási és írási zavarokról. Ma már mindenki ismeri ezeket a fogalmakat, s egy kicsit túl is értékeli. Hallani olyan adatokat, hogy a mai iskolások nagy százaléka diszlexiás vagy diszgráfiás. Itt is érdemes megnyugtatással kezdeni: nem minden olvasási és írási zavar jelent diszlexiát vagy diszgráfiát. Nagyon jól emlékszem, hogy magam is kezdetben milyen nehezen tanultam meg összeolvasni a betűket, sőt ma is a v helyett néha f-et írok, s ilyenkor nem bosszankodom, hanem csak nosztalgikusan elgondolkodom az idő múlásán.

S hogy ez nagyon sokunkkal így volt, álljon itt Döbrentei Kornél visszaemlékezése:

„Az milyen betű – mutatott (apám) az L-re. Lő – mondtam. Remek. És ez? Ó. Kítűnő. Akkor mondd egybe a kettőt! – Lőő! – vágta rá lelkesen. No nem egészen, közölte apám türelmes mosolylyal, mint aki tisztában van azzal, hogy az előbbi válasz csupán véletlen félreértés. Gondold át még egyszer! Ez milyen betű? Lő. Pontosan. És ez? Ó. Nagyszerű! Akkor együtt a kettő? Lázasan gondolkodtam. Nem értettem, az előző válasz miért nem volt jó. Nem vitás, az lő, az meg ó. Hátha csak próbára akar tenni apa, hogy biztos vagyok-e a dolgomban. Lőő! – vágta rá határozottan. Apám arca idegesen összerándult...”

A kislíú nemcsak apját, hanem a sokkal türelmesebb nagypapát is kikészítette a lőóval – mai észszel azt mondanánk diszlexiás volt, s mindenféle különleges módszer nélkül a betűk mestere, kiváló költő lett belőle. A tudomány megállapítása szerint a betűk rendszeres összekeverésének nagyobb százaléka kell ahhoz, hogy valóban külön tanításra szoruljon a gyerek. Egyébként vannak külön a diszlexiás és diszgráfiás gyerekeket tanító iskolák is.

Gyermeksajtó, gyermekirodalom

A gyermeknyelv természetéből adódóan alapvetően beszélt nyelv. Az irodalom létrejöttével azonban megszületett írott formája a gyermekirodalom és a gyermeksjajtó. Újabban pedig már felhasználható a gyermek anyanyelvi nevelésében a lejegyzett gyermekfolklor, illetve annak „könnyített”, egyszerűsített (népszerűsített) változata, az átírt folkloriszöveg (mese) is. Klasszikus példája ennek Benedek Elek gy Illyés Gyula „nép”mesegyűjteménye.

Azt is hangsúlyozni kell, hogy a gyermekeknek a felolvasás is életre szóló élmény. Nem baj, ha az anyuka, apuka nem előadóművész! Azzal, hogy könyvet vesz a kezébe, lapozgat benne, belekezd az olvasásba, a gyermek figyelme rögtön ráterelődik. A Magyar Olvasástársaság (mert már ilyen is van, hiszen a gyermekeket – és a felnőtteket – rá kell nevelni az olvasásra) kiadott egy sokatmondó című tanulmánygyűjteményt: *Olvasz nekem! Kalauz szülőknek, óvodásoknak, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében*.

Négy évvel ezelőtt az egyik főiskola felkérésére áttekintettem az akkori gyermeksjajtót – főként nyelvi szempontból. Azt már önmagában örömmel tapasztaltam, hogy még mindig (mindennek ellenére) van hagyományos szövegeket közlő gyermeksjajtó. Ráadásul nemcsak *Dörmögő Dömtör*, *Buci Maci* és *Kincskereső*, de vannak például a határon túl is gyermeklapok (pl. *Napsugár* – Kolozsvár, *Hírhozó* – burgenlandi gyermekeknek). S ezek mindegyikében találtam meséket, régi és mai (jó és kevésbé jó) gyermekverseket, játékos feladatokat (kifestő, kivágó).

Mivel négy évvel ezelőtt az akkori gyermeklappiac szinte valamennyi termékét megkaptam, megállapíthattam, hogy a piacgazdaság ebben a szektorban is megjelent, vagyis két részre szakadt a kultúra. Igaz, megvannak a korábbi nagy múltú, igényes lapok, amelyek magasabb kulturális igényt szolgáló irodalmat közölnek, ám hihetetlen erővel betörték a vélt, és ennek nyomán valós tömegigényt kielégítő bulvárlapok, különösen a kevésbé sem változatos, kaptafára gyártott képregényűjságok. Ezek működésüket a televíziós mesecsatornákon nevelkedő, sokasodó számú gyermekekre alapozzák. Sőt, a hagyományos gyermeklapok némelyike is bulvárosodni kényszerült. A gyermeksjajtó leképezi a felnőttajjtót.

A négy évvel ezelőtti gyermeksjajtóban hiányokat is fölfedeztem. Nem találtam bennük népmesét, tréfás anekdotát, nyelvi játékot. És csak nagyon kevés szöveget fedeztem föl a legjobb magyar írók, költők munkáiból. Ugyanaz a helyzet, mint a „nagy” médiában.

Lehet, hogy arról van szó, hogy a „két kultúra” lassan tényleg véget ér? Az irányzat szerint úgy, hogy a „magas” kultúra kihal.

Most azonban még csak azt mondhatom, hogy az igényes gyermeksjajtónak óriási nevelő, szocializációs feladata van, illetve lenne. A legnagyobb: a betűk szeretetére, az egyéni fantáziát keltő, ezért a kreativitást szolgáló olvasásra rászoktatni a gyerekeket. Jelezhető, hogy az igényesebb gyermeklapot olvasó gyermekből olvasó ember lesz.

A gyermekirodalomban ugyancsak megvan ez a kettősség. De azért abban az országban, amelyben a mai szülők java része Csupák István, Weöres Sándor, Tamkó Siraó Károly, Kiss Dénes, Lázár Ervin írásain nevelkedett, még van esély az igényes gyermekirodalom továbbélésére. Nagy örömmre nemrégiben magam is ajánlhattam a kedves olvasóknak egy ifjú apuka, Nyulász Péter remek mondókáskönyvét (*Zsubatta*). Ebben a kötetben a kedves, nem gügyögő, és sokban a mai életet tükröző versikéket jelekkel látták el. A jelek pedig ezt mutatják: beszédöröm-felkeltő versek, ritmusfejlesztők, mozgással kísérhető versek (diszlexia megelőzésére), mindennapok mondókái, nyelvtörők, nyelvi és szójátékok, tematikus szókincesfejlesztők (diszlexia megelőzésére).

„Anyanyelvünket csak együtt...”

A szülők és a szerkesztők után nem árt a tanítókat és tanárokat is megszólítani. Ne mellőzzék a nyelvtanórákat! A tudatos anyanyelvi, nyelvi készségek sok más területen bűvópatakként térnek vissza: nemcsak az idegennyelv-tanulásban, az illőbb, szabadabb, választékosabb írásbeli és szóbeli megnyilatkozásokban, de akár egyéb, kreativitást igénylő tudásformákban, a logikai-filozófiai műveltségben is. Ne feledjék: a jó kommunikációs készség társadalmi sikert jelent – persze ez természetesen nem csak a magyartanár feladata, de ennek tudatosítása föltétlenül.

Még valami: az anyanyelvi készségek tanulása sohasem lehet lezárt folyamat, és nem korlátozódik csak az iskolára. Itt is érvényes az élethosszig való tanulás eszméje. Sokszor szoktam idézni Panek Zoltán mondását, most is ezt teszem: „Anyanyelvünket csak együtt tudhatjuk jól!”

A beszéd- és nyelvi készségek fejlesztésének terén két dologtól föltétlenül tartózkodjunk. Nem jó a nemtörődömség, de nem szükséges a túlzott féltés, félelem sem. Ha nem vagyunk biztosak valamilyen, nem kell rögtön mindenfélét elképzelni, hanem forduljunk szakemberhez, először is a tanítókhöz, tanárokhöz.

Irodalom:

Balázs Géza: *Nép- és honismeret. A magyar nép kultúrája. 5–6. osztály, A változat.* Pauz-Westermann Kiadó, Celldömölk, 2006.

Balázs Géza és Grétsy László szerk.: *Nyelv és nyelvhasználat a családban.* NKÖM, Budapest, 2006.

Bocsák Veronika–Benkő Zsuzsanna–Hölgyesi Györgyi: *Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében.* Trezor Kiadó, Budapest, 1995.

Csepeli György: *A szociálpszichológia vázlata.* Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, é. n.

Faragó József és Fábíán Imre (közéteszi): *Bihari gyermekmondókák.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

Katona Imre: *Az európai népek bölcsődalai.* 99–110. In: Katona Imre: *Utak a néprajzhoz – a néprajz útjai. Alapozó tanulmányok a népről és a néprajztudományról.* Budapesti Művelődési Központ, Budapest, 1992.

Nyulász Péter: *Zsubatta! Beszédfejlesztő mondókáskönyv.* Móra Könyvkiadó, Budapest, 2005.